

УДК 329 (JOBVIK)

Гримська М. І.*Кандидат політичних наук, доцент кафедри державного управління
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

РАДИКАЛІЗАЦІЯ ЕЛЕКТОРАЛЬНИХ ПРЕФЕРЕНЦІЙ В УГОРЩИНІ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Охарактеризовано специфіку радикалізації електоральних преференцій в Західній Європі. Висвітлено історію зростання підтримки угорської партії «Рух за кращу Угорщину» та детально розкрито її основні політичні погляди. Виокремлено головні причини збільшення популярності даної партії. Наголошено на важливості аналізу тенденцій радикалізації електоральних преференцій з погляду геополітичного становища сучасної України.

Ключові слова: ідеологія, політичні партії, крайні праві, Угорщина, «Рух за кращу Угорщину».

Постановка проблеми. У 1989 р. в журналі «Національний інтерес» була опублікована найвідоміша стаття Френсіса Фукуями під назвою «Кінець історії». Вчений стверджував, що історичний розвиток людства підійшов до свого логічного завершення, після якого розпочнеться постісторична доба. Історія для Ф. Фукуями — це, передусім, боротьба ідеологій, переможцем з якої вийде ідеологія ліберальної демократії. Зокрема, в ХХ ст. їй кидали виклик фашизм та комунізм, але вона успішно їх подолала. Подальші події, на думку науковця, лише підтверджували висловлені ним гіпотези і про це він говорить у своїх більш сучасних статтях, книгах та виступах — падіння Берлінської стіни, розпад Радянського Союзу, лібералізація економіки Китаю, війна у Перській затоці тощо. Погляди Ф. Фукуями не похитнули навіть події 11 вересня 2001 р. в США. Він і далі стверджував, що іслам — надто локальний і не може кинути виклик ліберальній демократії, оскільки це не та модель, яку усім хочеться наслідувати.

Однак через двадцять років після публікації статті, Ф. Фукуяма все ж припустив можливість власної помилки. У 2012 р. вийшла його праця під назвою «Майбутнє історії: чи може ліберальна демократія вижити після занепаду середнього класу?», у якій він ставить під сумнів абсо-

лютну перевагу цієї ідеології в сучасних умовах [6]. Вчений більшу увагу приділяє крайній лівій ідеології та її розвитку, але події останніх десятиліть змушують науковців звернутись і до ідеології крайніх правих, вплив яких в країнах ЄС стрімко зростає.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика радикалізації електоральних преференцій в країнах Європейського Союзу одержує дедалі більше уваги науковців як з зарубіжних країн, так і з України. Загальна характеристика ідеології крайніх правих представлена у працях наступних зарубіжних вчених: С. Браун, М. Вільсен, Дж. Ендрюс, П. Ігнасі, Р. Ігвел, Дж. Лоуденс, К. Мудде, П. Норріс, М. Тоусен, Ш. Хенлі, та ін. В Україні на цю тематику також вийшло декілька статей (Т. Дублікаш, А. Романюк та ін.) та було захищено одну кандидатську дисертацію (А. Шеховцов, «Нові праворадикальні партії в сучасних європейських країнах: причини електоральної підтримки», Миколаїв, 2010).

Безпосередньо проблематика правих партій Угорщини висвітлюється у статтях таких зарубіжних науковців: С. Ахмарі, М. Варга, М. Джордан, П. Кенеш, Т. Ленд, А. Пірро, Б. Пітлас, Е. Салтман. В Україні поки що практично немає наукових публікацій, окремо присвячених кожній з держав, в яких можна спостерігати тенденції до радикалізації електоральних преференцій та збільшення підтримки крайніх правих. Переважна більшість наукових праць присвячено, насамперед, узагальненням, пошуку причин перемоги таких партій, які були б спільними для усіх країн.

Визначення невіршених раніше частин загальної проблеми, котрим і присвячено статтю. Оскільки проблема радикалізації електоральних преференцій є важливою та актуальною і її наслідки можуть безпосередньо вплинути на Україну (європейські країні праві партії часто мають чітку позицію щодо подій останніх двох років в Україні), вітчизняна політична наука не може стояти осторонь вивчення цього явища. При цьому, дослідження будь-якого соціально-політичного явища, особливо нового, потребує ретельного аналізу історії його виникнення. Лише так можна краще зрозуміти його сутність та специфіку і чітко виявити причинно-наслідкові зв'язки між різними процесами. В Україні наукові публікації, які б покроково висвітлювали зростання популярності та електоральної підтримки правих партій окремих держав Європи практично відсутні. Тому метою статті є представлення процесів радикалізації електоральних преференцій в Угорщині. Угорщина була обрана насамперед тому, що це одна з тих держав Європейського Союзу, в якій ці тенденції

особливо очевидні. З іншого боку, ця країна знаходиться по сусідству з Україною, відповідно, між двома державами існують тісні соціальні, економічні, а головне—культурні зв'язки, що безпосередньо впливає на виникнення схожих процесів на прикордонних територіях.

Висвітлення основного матеріалу дослідження. Починаючи з кінця 80-х—початку 90-х рр. ХХ ст., Угорщина розпочала свій шлях переходу від тоталітарної соціалістичної моделі управління державою, яка існувала в тому числі і за рахунок радянської присутності на угорській території, до демократії, що зрештою призвело до інтеграції до Європейського Союзу, в який вона вступила у 2004 році разом з дев'ятьма іншими «новими» державами. Угорщина—парламентська республіка. Формальним главою держави є президент, який обирається парламентом терміном на п'ять років. Фактично внутрішню та зовнішню політику країни визначає прем'єр-міністр, який вноситься на розгляд парламенту президентом, але вибирається коаліцією політичних партій.

В Угорщині існує багатопартійна система. У 1990–94 рр. в парламенті було сформовано п'ять фракцій політичних партій та одна фракція незалежних депутатів—Угорський демократичний форум, Альянс вільних демократів, Аграрна робітничка та громадянська партія, Угорська соціалістична партія, Альянс молодих демократів (Фідеш) та Християнсько-демократична народна партія. З того часу розстановка сил змінювалась кілька разів, партії розпадались та формувалися нові, і поступово дедалі більшу підтримку здобував Альянс вільних демократів (Фідеш), пізніше перейменований у «Фідеш—Угорська громадянська партія». Фідеш та християнські демократи тривалий час залишались в опозиції. У 2010 р. вони здобули суттєву перемогу на виборах та сформували правлячу коаліцію. У 2014 р. ця коаліція перемогла знову та продовжила своє перебування у владі [9].

Цікавим є той факт, що Фідеш часто позиціонує як праву партію на протигагу правоцентризму. Щодо неї практично не вживають вираз «крайня права», однак можна зустріти звинувачення в націоналізмі, прагненні до створенні керованої демократії, звуженні прав та свобод громадян, зокрема, законодавчі обмеження свободи преси, зміну виборчого законодавства на власну користь та ін. Імідж даної партії досить неоднозначний, незважаючи на те, що вона входить до «політичної сім'ї» Європейської народної партії та перебуває у складі відповідної фракції в Європейському союзі.

Однак, починаючи з другої половини 2000х р. на політичній арені Угорщини з'явилась ще одна впливова партія, ідеологію якої уже безсумнівно можна віднести до крайньої правої. Це—«Рух за кращу Угорщину» (Йобббк). Партія була заснована у 2003 році на базі однойменного громадсько-політичного руху. На сайті організації зазначено, що основною причиною, яка змусила до цього кроку, була поразка консервативних сил [4]. Перші кілька років існування партія була маловідомою та залишалась маргіальною. Незважаючи на те, що основні гасла та програми були розроблені саме в той час та залишались практично незмінними, електоральної підтримки ця політична сила тоді не мала.

Знаковою подією, яка сприяла приверненню уваги до нової невеликої партії, вважають політичний скандал у 2006 р. В пресі з'явилися записи, в яких тогочасний прем'єр-міністр Ференц Дюрчань скаржився своїм колегам з соціалістичної партії, що справи в країні йдуть настільки погано, що він змушений «день та ніч» брехати своїм виборцям щодо фінансової ситуації. Відповідно, єдиним виходом будуть заходи жорсткої економії та скорочення соціальних виплат. Оприлюднення записів призвело до масових вуличних протестів, які часто супроводжувались зіткненням з поліцією. Зокрема, у вересні 2006 р. країні праві розбили сили поліції та спустошили головний офіс національного телебачення). Саме тоді на одній з головних площ міста демонстранти висловили недовіру представнику «традиційної» крайньої правої партії Угорщини і ініціативу перехопив «Рух за кращу Угорщину» [11, с. 795].

З того часу вулиця та протести стали основним місцем для «Руху» для донесення своїх ідей до виборців. Цього ж року було засновано «Угорську варту», напівмілітаризовану організацію, яка ставила собі за мету забезпечення порядку, дотримання законів, допомогу в надзвичайних ситуаціях. У 2009 р. ця організація була заборонена і спроби створити нові не увінчалися успіхом. Повернення до мілітаристської стратегії відбулось аж у 2011 р., коли через зміни до законодавства вдалось створити організацію під назвою «Нова угорська варта». Цього ж року вона здійснила першу і вдалу мобілізацію населення проти ромів. В одному з угорських міст—Gyöngyöspata—населення, кероване «Новою угорською вартою» почало активно виступати проти ромів, змусивши їх покинути міста. Наслідком стала відставка мера і на позачергових виборах на цю посаду було обрано представника «Руху за кращу Угорщину» [11, с. 803].

Ставлення дослідників до того, наскільки створення мілітаризованих утворень сприяло покращенню чи погіршенню електоральної підтримки «Руху за кращу Угорщину», є неоднозначним. З одного боку, самі лідери партії у своїй риторичі постійно наголошували, що прямий зв'язок з виборцям є найефективнішим інструментом здобуття голосів, оскільки партія постійно піддається критиці з боку конкурентів та зображується переважно негативно у засобах масової інформації. Крім того, ця організація справді діяла в обраних нею напрямках і ставала відомою саме завдяки цьому. Риторика щодо необхідності самоорганізації для забезпечення правопорядку стала особливо популярною після екологічної катастрофи через аварію на алюмінієвому заводі в 2010 р. Незважаючи на те, що влада відреагувала миттєво — завод було націоналізовано, керівництво заарештовано, дамба відновлена за тиждень — населення ще більше втратило довіру до неї і меседжі голови організації Габора Вони були дуже своєчасними [11, с. 803].

З іншого боку, існує думка, що функціонування таких мілітаризованих організацій не призвело до залучення нових прихильників. Така діяльність подобалась тим, хто уже і так підтримував крайню праву ідеологію, частково сприяючи їх мобілізації, в тому числі і через активне голосування на виборах. Якби ж електоральний успіх повністю залежав від ефективності «Угорської варти», партія не змогла б нарешті потрапити в парламент у 2010 році, оскільки діяльність організації була заборонена за десять місяців до виборів.

На протипагу цьому, головною причиною зростання підтримки партії «Рух за кращу Угорщину» вважають зміну її риторики від суто націоналістичних та антиєвропейських закликів до пропонування рішень у сфері економіки, зайнятості тощо. Зокрема, у 2010 р. була опублікована передвиборча програма під назвою «Радикальні зміни». Це — комплексна всеохоплююча програма, в якій висвітлено позиції партії з найголовніших проблем. Можна виокремити три основні теми, про які йдеться у документі. По перше, це залежність угорської економіки від міжнародних та європейських інституцій. Ці інституції не зацікавлені у зміцненні економіки Угорщини, навпаки, вони намагаються різними способами її узалежнити та контролювати. Необхідно перебудувати економіку таким чином, щоб захистити її від надмірного зовнішнього впливу. І насамперед цього можна досягти через зменшення державного боргу та переорієнтацію державної політики на підтримку угорців — угорського бізнесу, угорських фермерів, угорської промисловості тощо [10, с. 2].

Друге питання—це забезпечення закону та порядку в державі. Покарання мають бути достатньо жорсткими, щоб мінімізувати дрібні злочини, а основна увага держави має бути зосереджена на боротьбі з організованою політичною та економічною злочинністю. Необхідно створити окремий відділ поліції—жандармерію, яка була ліквідована у післявоєнний час через співпрацю з нацистами, в тому числі і участь у створенні та функціонуванні концтаборів. Ця жандармерія працювала б виключно з так званими «злочинами циган», які дуже турбують суспільство, криміналізуючи його та знижуючи загальний рівень безпеки. У програмі наголошується, що створюючи такий окремий відділ партія не вважає усіх ромів злочинцями, хоча і говорить про те, що співжиття угорців та ромів є однією з найбільших проблем сучасної Угорщини. Натомість, мова йде про особливі злочини, характерні для місць компактного проживання ромів—масові бійки, бійки з використанням ножів, крадіжка металобрухту тощо [11, с. 11].

Третя проблема стосується соціально-економічної ситуації. Про неї йдеться практично у всіх розділах програми. Держава має бути сильною, але чітко обмежувати ступінь втручання та регулювання усіх сфер життя лише до необхідного мінімуму. Потрібно подолати безробіття, допомогти молоді з працевлаштуванням та заохотити народжуваність серед угорців, яка є низькою порівняно з народжуваністю в общинах ромів. Податки слід скорочувати, але кожна людина повинна відчувати себе захищеною у будь-яких життєвих обставинах особливо перед лицем надзвичайних ситуацій та катастроф.

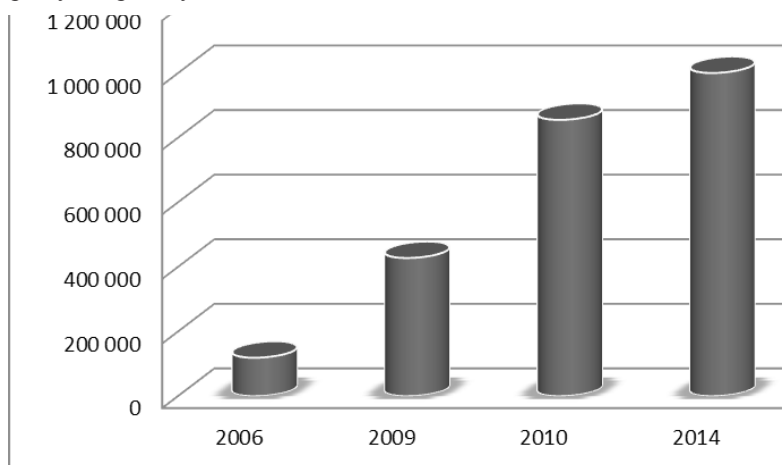
Загалом, рівень підтримки політичної партії «Рух за кращу Угорщину» можна зобразити у вигляді наступної таблиці (Таблиця 1) та діаграми (Рисунок 1) [5].

Таблиця 1. Рівень електоральної підтримки політичної партії «Рух за кращу Угорщину»

Рік	Тип виборів	Кількість голосів	%	Кількість мандатів
2006	Парламентські (спільно з Угорською партією правди та життя)	119 007	2,2	0

2009	До Європейського парламенту	427 773	14,77	3
2010	Парламентські	855,436	16,67	47
2014	Парламентські (кількість депутатів парламенту була скорочена з 386 до 199)	1,000,637	20,04	23
2014	До Європейського парламенту	340,287	14,67	4

Рисунок 1. Рівень електоральної підтримки політичної партії «Рух за кращу Угорщину»

Однією з причин радикалізації електоральних преференцій в Західній Європі вважають те, що тут практично не виникало нових ідеологій та політичних партій чи союзів партій після II світової війни. До нових можна віднести лише дві групи ідеологій — так звані «зелені» (партії,

які у своїй риторичі та практичній діяльності основний акцент роблять на екологію) та власне крайні праві [7, с. 1]. Це призвело до ситуації, коли партії стають, по суті, старшими за своїх виборців, а це не сприяє їх підтримці молоддю, для якої вони здаються надто застарілими, негнучкими, закритими до ініціатив та інновацій.

Проте, жодна з цих причин не є релевантною для Угорщини. По суті, про формування її політичної системи можна вести мову лише з кінця ХХ ст., а отже усі партії «молоді» та «нові». По друге, електоральна підтримка партії «Рух за кращу Угорщину» почала зростати лише після деякого послаблення негативної риторики щодо ромів та євреїв, відмови від публічних закликів необхідності виходу з Європейського союзу та концентрації на економічних питаннях. Виходячи з цього, основною причиною радикалізації електоральних преференцій можна вважати низький рівень довіри до існуючих політичних інститутів та владних партій. Після тривалого перебування при владі коаліції лівих сил населення Угорщини розчарувалось та почало підтримувати праві партії. Однак коли не відбулось очікуваного різкого покращення ситуації, виборці знову почали шукати альтернативу і нею став «Рух за кращу Угорщину», який змінив свою риторику від радикальних закликів щодо етнічних меншин до необхідності створення нової моделі економічних відносин, яка б захищала етнічне населення Угорщини від негативного впливу імміграції, глобалізації, тиску європейських та світових інституцій тощо.

Тобто, можна припустити, що угорські громадяни потребували саме такого поєднання етнічних та економічних питань, яке б, з одного боку, не заклиало до радикальних рішень, насамперед щодо меншин, а з іншого — дозволяло б подивитися на економічну та політичну систему через «етнічні лінзи», очима домінуючого етносу, що населяє Угорщину [11, с. 792]. При цьому, етнічність розглядається тут як характеристика, притаманна людині від народження — культура, мова, релігія, раса тощо. Спроможність додати економічну складову до радикальних націоналістичних закликів є досить рідкісною для крайніх правих, схильних, як правило, зосереджувати свою увагу на пошуку винних і, відповідно, рішенням усіх проблем була б ліквідація цих винних (наприклад, зменшення або повне припинення імміграції).

Радикалізація електоральних преференцій в Угорщині може створити низку загроз для зовнішньої політики та політики безпеки України. Зокрема, у жовтні 2014 р. судом було заборонено діяльність «Приймальні незалежного депутата Європейського парламенту Ковача Бейли» — бла-

годинного фонду, який по суті відіграв роль представництва партії «Рух за кращу Угорщину в Україні». Приводом стали письмові та усні висловлювання членів партії щодо анексії Криму та територіальної належності Закарпаття. Такі думки були висловлені, в тому числі і на Генеральній асамблеї сесії Парламентської асамблеї Ради Європи, де представник цієї партії назвав Україну «штучним утворенням» та висловив впевненість, що угорці Закарпаття повернулись б в Угорщину, якби мали таку можливість [8].

По друге, на зовнішньополітичній арені «Рух за кращу Угорщину» відкрито підтримує політику Російської Федерації. Зокрема, ним було визнано анексію Криму, його представники брали участь в якості спостерігачів на «виборах» на Сході України, на засіданнях міжнародних організацій, в Європейському парламенті депутати від цієї партії висловлюються на підтримку РФ та виступають в якості союзників Володимира Путіна. Через це здобуття дедалі більшої електоральної підтримки з боку крайніх правих сил в європейських країнах, в тому числі і в Угорщині, може стати реальним викликом для зовнішньополітичної стратегії нашої держави.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. За прогнозами науковців радикалізація електоральних преференцій в державах Європейського союзу лише зростатиме. Економічні проблеми, соціальні виклики, відносини всередині ЄС і між ЄС та іншими державами (насамперед, Росією) можуть стати основою для підтримки населенням кардинальних змін внутрішньо та зовнішньополітичних курсів, які і пропонують крайні праві партії. Оскільки це безпосередньо впливає на геополітичне становище України у світі, вітчизняна політологія повинна розпочати дослідження та активні наукові дебати щодо даної проблематики, насамперед для того, щоб забезпечити політичних та державних діячів належним підґрунтям для оперативного реагування на можливі виклики.

Список використаних джерел:

1. Дублікаш Т. М. Мейнстрімізація крайніх правих в Європі: чи є загроза? / Т. М. Дублікаш // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент.—2011.—Вип. 6.—С. 89–99.
2. Романюк А. Крайні праві політичні партії—як нова сім'я політичних партій країн Західної Європи / А. Романюк //

-
- Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. — 2005. — Вип. 15. — С. 131–141.
3. Шеховцов А. В. Нові праворадикальні партії в сучасних європейських країнах: причини електоральної підтримки: автореф. дис.... канд. політ. наук: 23.00.02 / А. В. Шеховцов; Чорномор. держ. ун-т ім. П. Могили. — Миколаїв, 2010. — 17 с.
 4. A short summary about Jobbik; [Electronic resource] / Access mode: http://www.jobbik.com/short_summary_about_jobbik — Title from the screen.
 5. Álvarez-Rivera M. Election resources on the Internet: elections to the Hungarian National Assembly / Manuel Álvarez-Rivera; [Electronic resource] / Access mode: <http://www.electionresources.org/hu/> — Title from the screen.
 6. Fukuyama F. The Future of history: can liberal democracy survive the decline of the middle class / Francis Fukuyama // Foreign Affairs. — 6 Dec. 2014; [Electronic resource] / Access mode: <http://www.foreignaffairs.com/articles/136782/francis-fukuyama/the-future-of-history> — Title from the screen.
 7. Mudde C. Populist radical right parties in Europe / Cas Mudde. — Cambridge: Cambridge University Press, 2007. — 404 p.
 8. Parliamentary Assembly (Council of Europe): 2014 ordinary session. Report: Fifteenth sitting, Wednesday 9 April 2014 at 3.30 p. m.; [Electronic resource] / Access mode: <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/Records/2014/E/1404091530E.htm> — Title from the screen.
 9. Parliamentary groups of parties and independent members of Parliament; [Electronic resource] / Access mode: <http://www.parlament.hu/en/web/house-of-the-national-assembly/parliamentary-groups-of-parties-and-independent-members-of-parliament> — Title from the screen.
 10. Radical change: a guide to Jobbik's parliamentary election manifesto for national self-determination and social justice / Foreign affairs committee, 2010. — 25 p.
 11. Varga M. Hungary's «anti-capitalist» far-right: Jobbik and the Hungarian Guard / Mihai Varga // Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity. — 2014. Vol. 42, No. 5, P. 791–807.

Стаття надійшла до редакції 22.09.2014 р.

Грымская М.И. Радикализация электоральных предпочтений в Венгрии: общая характеристика

Охарактеризована специфика радикализации электоральных предпочтений в Западной Европе. Представлена история роста поддержки венгерской партии «Движение за лучшую Венгрию» и подробно раскрыты ее основные политические взгляды. Выделены основные причины увеличения популярности данной партии. Подчеркнута важность анализа тенденций радикализации электоральных предпочтений с точки зрения геополитического положения современной Украины.

Ключевые слова: идеология, политические партии, крайне правые, Венгрия, «Движение за лучшую Венгрию».

Grymska M.I. The radicalization of electoral preferences in Hungary: an overview

The phenomenon of radicalization of electoral preferences in Western Europe is characterized. The history of the growth of support for Hungarian political party «The Movement for a Better Hungary» is presented and its main political views are characterized in details. The main reasons for the increase in popularity of the party are determined. The importance of analysis of the radicalization of electoral preferences is emphasized with regard to geopolitical situation of modern Ukraine.

Keywords: ideology, political parties, far right, Hungary, «The Movement for a better Hungary».